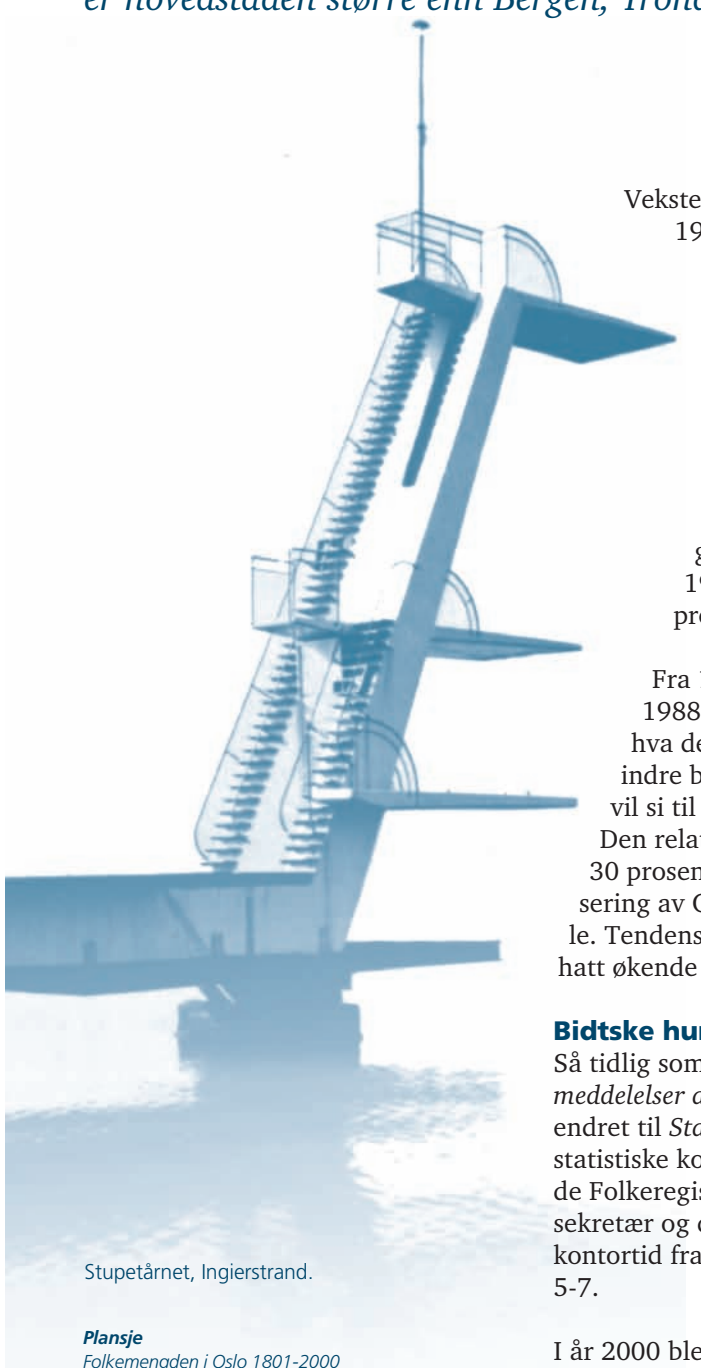

“Meddelelser angaaende Kristiania by”

Ved folketellingen i 1801 var Bergen omtrent dobbelt så stor som Oslo. 200 år seinere er hovedstaden større enn Bergen, Trondheim og Stavanger til sammen.

Veksten i Kristiania og Aker var skjøt fart fra 1855 og fra 1875 til 1900 var den spesielt sterk. I 1960 hadde byen 475 000 innbyggere. Tallet steg til 489 000 i 1967, men så begynte folkemengden å gå tilbake og bunnen ble nådd i 1984-1985 med 447 000. Siden har imidlertid folkemengden økt hvert eneste år og passerte 507 000 i januar 2000.

Også bosettingsmønstret i byen har endret seg. I 1946 nådde indre by (bydel 1-6 + Sentrum) sitt befolkningshøydepunkt, da bodde 286 222 personer i dette området. Fra 1900 til og med 1960 bodde det over 220 000 i indre by. I 1900 utgjorde dette nær 91 prosent av alle som bodde i hovedstaden, i 1960 var den relative andelen som bodde i indre by falt til vel 46 prosent.

Fra 1946 falt antall innbyggere i indre by fra 286 000 til 131 000 i 1988, det vil si at det bodde færre innbyggere i indre by i 1988 enn hva det gjorde i 1890. Fra 1988 har imidlertid antallet innbyggere i indre by gått opp med vel 20 000 til 152 000 per 1. januar 2000, det vil si til om lag det samme tallet beboere som indre by hadde i 1890. Den relative andelen av Oslos beboere som bor i indre by har ligget på 30 prosent siden 1984. Denne utviklingen, som kan kalles en av-urbanisering av Oslo, startet i 1900 da andelen beboere i indre by begynte å falle. Tendensen ser ikke ut til å snu selv om enkelte områder i indre by har hatt økende folkemengde siden 1988.

Bidtske hunder og anholdte panter

Så tidlig som fra 1887 begynte Det statistiske kontor å sende ut *Statistiske meddelelser angaaende Kristiania by*. I 1899 ble navnet på publikasjonen endret til *Statistisk årbog for Kristiania by*. Det året besto personalet ved det statistiske kontor av “1 bestyrinde og 2 kvindelige kontorister.” I 1915 hadde Folkeregisteret og det statistiske kontor 8 kontorister, en statistiker, en sekretær og direktør Amnéus. Kontoret holdt til i Akersgaten 55 og hadde kontortid fra 9-4 og fra 5-7, i sommerhalvåret var kontortida fra 9-3 og fra 5-7.

I år 2000 ble 100. årgang av *Statistisk årbok for Oslo* utgitt. Årboka er i sine forskjellige utgaver hovedkilde til tabellariske og statistiske opplysninger om Kristiania og Oslo. Årboka har ikke kommet helt regelmessig, den første utgaven kom i 1887 og fra 1982 er den kommet nesten hvert år. Det er statistisk kontor i Byrådsavdeling for finans som lager årboka.

Stupetårnet, Ingierstrand.

Plansje

Folkemengden i Oslo 1801-2000

Tabeller

Hundehold i Kristiania. 1849-1922

Pantelånvirksomhet. 1901-1976

Folkemengden ved utgangen av året. 1801-2000

Kommunale feriekolonier. 1892-1978

Av den siste utgaven framgår det at parkene (friområder i byggesonen) i Oslo utgjør 20 672 dekar av det totale arealet, av disse utgjør parkene i indre by (bydel 1-6 + Sentrum) 2 828 dekar. Dette utgjør 14,7 prosent av totalarealet (Marka unntatt) av byen. I de indre vestlige bydelene (Bygdøy-Frogner, Uranienborg-Majorstuen og St.Hanshaugen-Ullevål) utgjør parkene henholdsvis 3,5, 10,1 og 10,2 prosent av totalarealet, mens de tilsvarende tallene for de tre indre østlige bydelene (Sagene-Torshov, Grünerløkka-Sofienberg og Gamle Oslo) er 19,7, 24,5 og 10,4 prosent.

Det framgår også av *Statistisk årbok for Oslo 2000* at byen har 40 øyer og 343 ferskvann. Byens lengste elv er Akerselva/Nordmarksvassdraget, det er 47 km fra Puttmyrene nord for Svarttjernhøgda i Jevnaker kommune i Oppland til munningen i Bjørvika. Byens høyeste punkt er Kirkeberget nord for Sandungen som rager 629 meter over havet.

Tidligere årbøker legger vekt på annen statistikk og gir oss andre bilder av livet i Oslo: Til og med 1922 ble det offentliggjort statistikk over hundeholdet i Oslo. I 1877 ble det betalt hundeskatt for 755 hunder, det vil si at det gikk en snau hund på 100 innbyggere. Det vil si dobbelt så mange hunder som i 1849. Fra 1877 økte antallet hunder sterkere enn antallet mennesker i byen. I 1922 ble det betalt hundeskatt for 5 840 hunder, det vil si at det var en drøy hund på 50 innbyggere. Årbokas tall fra 1903 til 1910 kan tyde på at hundene ble snillere, eller kanskje penere behandlet for antallet "bidske hunder", det vil si hunder som politiet påla at skulle være bundet, gikk ned fra 38 til 13. Antallet hunder som ble innbrakt til politiet som herreløse, gikk imidlertid opp. Denne økningen skyldtes skjerpede bestemmelser om hundehold i kgl. res. av 19. desember 1908. Fra da av ble godt over 10 prosent av det totale antallet hunder innbrakt som herreløse, ventelig er det en del av gjengangerne som trekker tallet opp.

Ifølge årboka for 1912 hadde hestedrosjene 35 holdeplasser i 1900, i 1912 hadde tallet falt til 19, og av årboka for 1953 framgår det at den siste holdeplassen for hestedrosjer ble lagt ned i 1951. Automobilrosjene fikk sine fire første holdeplasser i 1908, et tall som hadde økt til 67 i 1951 da den siste holdeplassen for hestedrosjene ble borte.

Holdeplasser for hestedrosjer er blitt borte, men en nesten like gammel institusjon i byen som ikke er borte, er pantelånere. I slutten av det nittende

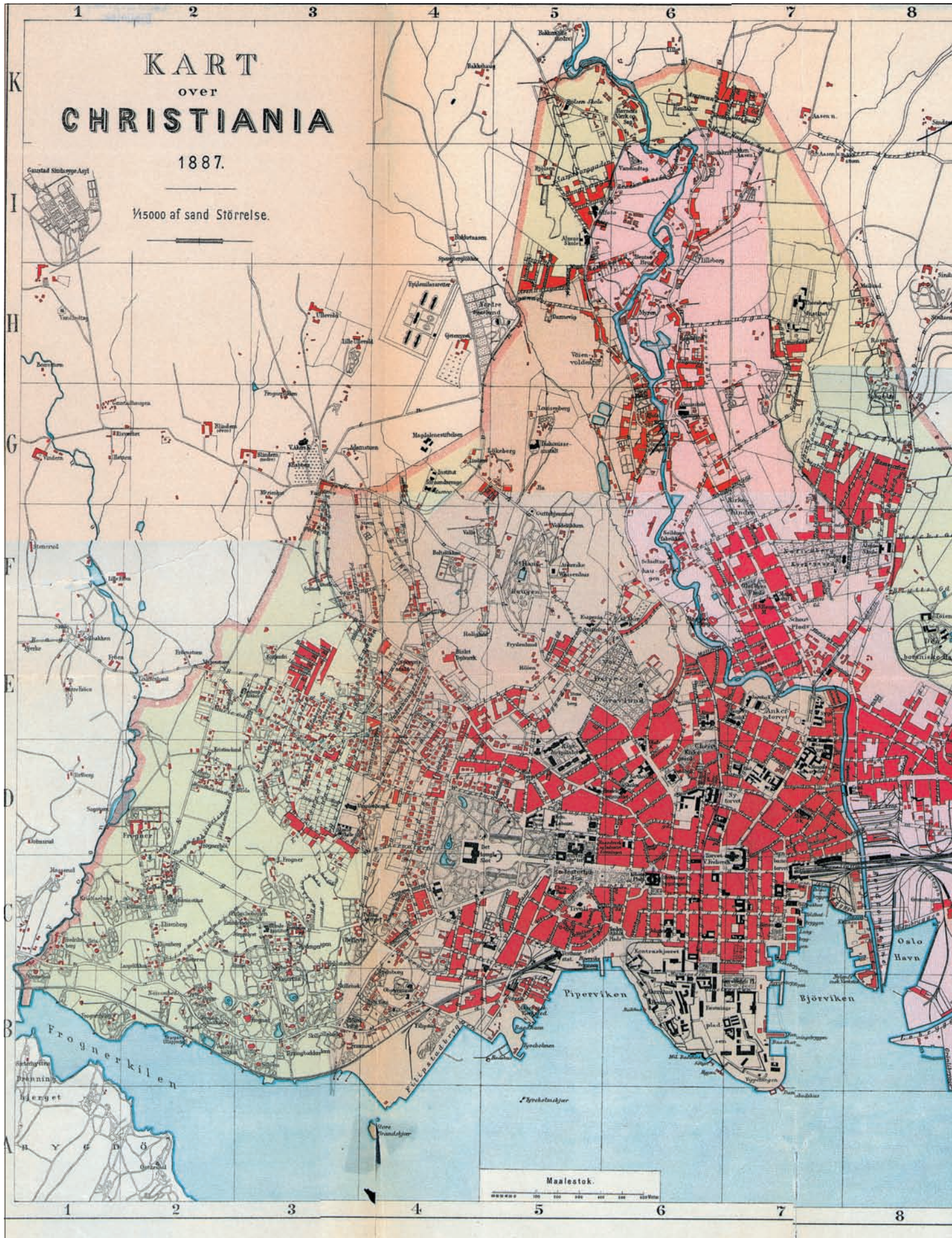

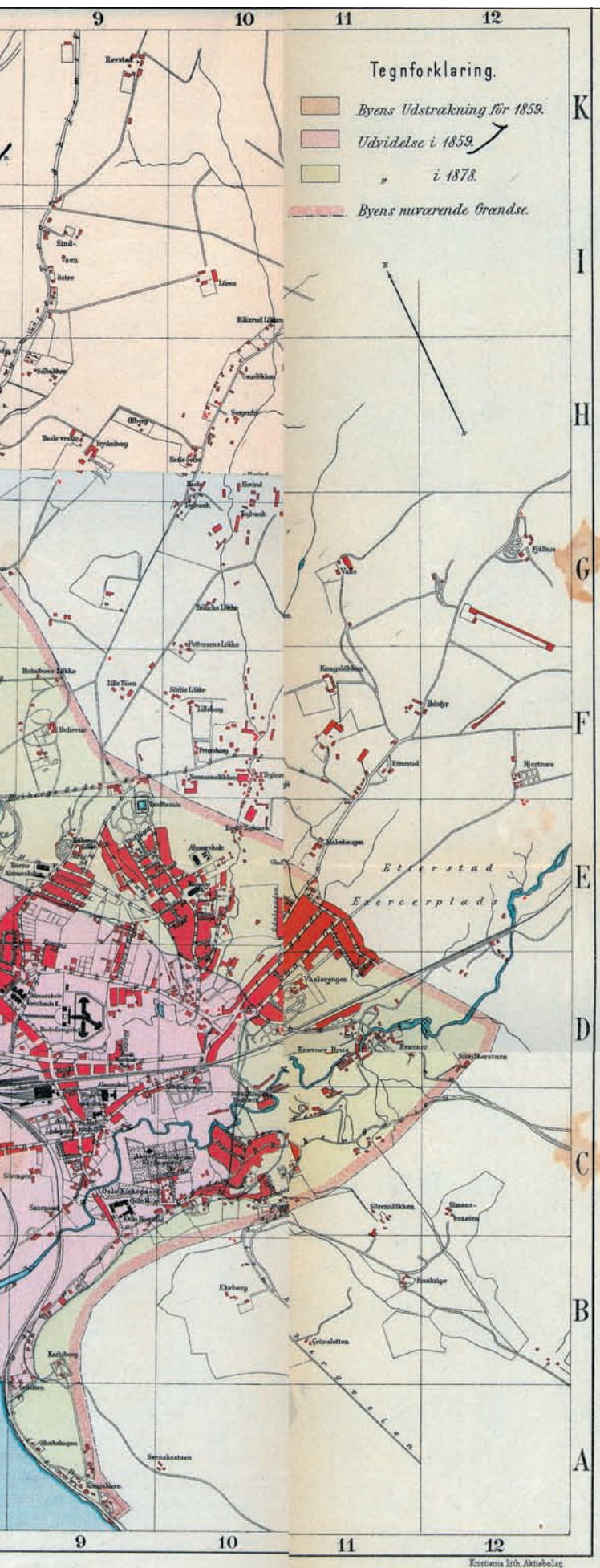
To Oslo-gutter lærer hvordan en gate skal krysses (1958). Oslo hadde 34 000 registrerte biler i 1952, tallet hadde økt til 67 000 i 1958. Av 2 057 ulykker dette året skyldtes 206 ufor-siktige fotgjengere og 16 barns lek i gaten.

KART over CHRISTIANIA

1887.

1:5000 af sand Størrelse.

Folketallet i Gader og Pladse. *)

(Populations des rues et des places).

	1891	1896
101. Fuglehaugsgaden	211	193
102. Fæstningen	544	554
103. Gabels Gd.	-	138
104. Gimleveien	117	103
105. Gjetemyrsveien	546	565
106. Gravergaden	497	482
107. Grefsenveien	254	281
108. Grev Wedels Plads	59	72
109. Griffenfeldts Gade	-	14
110. Grimstadgaden	325	418
111. Grubbegaden	276	111
112. Gruegaden	890	797
113. Grundingen	113	121
114. Grüners Gade	1142	1059
115. Grændsen	404	358
116. Grændsegade lille	164	92
117. Grønland	869	801
118. Grønlandskroken	18	-
119. Grønlandsleret	1518	1435
120. Grønnegade	200	170
121. Gunnerus Gade	416	314
122. Gustavs Gade	38	31
123. Gyldenløves Gade	41	165
124. Gørbitz's Gade	25	19
125. Göteborgs Gade	1341	1135
126. Haagangen	130	67
127. Haakons Gade	658	598
128. Hakedalsgaden	95	84
129. Hammergaden	9	41
130. Hammerfestgaden	228	200
131. Hammersborg Gd. nedre	510	438
132. Hammersborg Gade øvre	32	31
133. Hammersborg Torv	506	465
134. Hammerstads Gade	293	311
135. Hans Hauges Gade	8	15
136. Hånsteens Gade	661	653
137. Hausmannsgaden	719	572
138. Havegaden	851	801
139. Haxthausens Gade	6	19
140. Hedemarkens Gade	370	515
141. Heimdalsgaden	402	1236
142. Helgesens Gade	2006	2384
143. Henriks Gade	67	71
144. Herslebs Gade	374	1698
145. Hesselbergs Gade	-	388
146. Hjelms Gade	79	82
147. Holbergs Gade	564	639
148. Holbergs Plads	82	194
149. Holmboes Gade	150	112
150. Holmens Gade	181	143
151. Holsts Gade	418	599
152. Holtegaden	376	414
153. Hospitalsgaden	219	178
154. Huittfeldts Gade	998	1293
155. Hurdals Gade	191	146
156. Hægdehaugsveien	674	793

Statistiske Meddelelser angaaende Kristiania By for 1896, 11te Aargang. Kristiania 1897.

århundret var det drøyt 100 pantelånere som hadde bevilling til å drive forretning i Kristiania, det vil si som lånte ut penger mot håndpant. Å låne på denne måten var dyrt, men var alminnelige folks måte å komme seg ut av et knipetak på. Statistikken viser at år med store tall for innsatte panter også har høye tall for innløste panter. Dette tyder på at pantelån handlet om å skaffe seg kortvarig kreditt. Av grunner det er vanskelig å forstå, peker årene 1912 og 1913 seg ut som spesielle. I 1912 er antall innsatte panter det høyeste som er registrert, og i 1913 er antallet innsatte panter i kroner svært høyt, til og med høyere enn i det store kriseåret 1920, da også inflasjonen hadde gjort kroneverdien mindre enn i 1915. I krigsårene 1940-1944 ble det innløst flere panter både i antall og verdi enn det ble innsatt. Forklaringen på det er at det fantes penger, men lite å bruke dem på.

Sjø og strender frister

I oktober 1949 publiserte Oslo kommunes statistiske kontor undersøkelsen *Skolebarns landopphold sommeren 1948*. Tall over folkeskolebarns landopphold hadde blitt innhentet i årene 1935-1947 og bearbeidet av skolelegen. Geografisk institutt hadde tidligere offentliggjort et par artikler basert på materialet, men i 1948 hadde statistisk kontor stilt noen tilleggsspørsmål som førte til en større analyse.

Geografene hadde kommet fram til at 16 000 folkeskolebarn fra Oslo hadde hatt opphold på landet sommeren 1937, og det var ikke mindre enn 94,5 av samtlige skolebarn. De aller fleste hadde vært i Akershus (6 583), så fulgte

Tabell 188. Autoriserte drosjer m. v.

Autos, fiacres ,etc.

Ved utgangen av året <i>Années</i>	Holdeplasser for <i>Stations</i>			Antall vogner <i>Voitures</i>		Antall bybud <i>Nombre de commissionnaires</i>	Antall bærere <i>Nombre de porteurs</i>	Leie-biler	Utleie-biler	Reise-førere
	Hestedrosjer <i>Fiacres</i>	Automobil-drosjer <i>Autos</i>	Bybud <i>Commissionnaires</i>	Hestedrosjer <i>Fiacres</i>	Automobil-drosjer <i>Autos</i>					
1947	1	29	3	1	350	8	25	28	22	58
1948 ¹⁾ . .	1	52	3	1	420	8	25	28	23	56
1949	1	57	3	1	459	6	25	28	33	56
1950	1	57	3	1	452	7	25	25	28	87
1951	1	67	3	1	526	6	25	22	27	75
1952	—	67	3	—	556	7	28	19	31	67

¹⁾ Inkl. Aker.

Statistisk årbok for Oslo by, 1953, viser at 1951 var det siste året det fantes fast holdeplass for hestedrosjer, mens automobildrosjene hadde 67 holdeplasser samme år. Etter krigen var det bare en hestedrosje igjen. Samme året som den siste hestedrosjen forsvant var det over 500 automobildrosjer. I 1908 fikk automobildrosjene sine første 4 holdeplasser, byen hadde da 17 bil-drosjer. De 208 hestedrosjene hadde det samme året 29 holdeplasser. Tallet på bildrosjer steg raskt, og i 1920 var det 429, mens tallet for hestedrosjer alt var redusert til 88.

Vestfold (2 305), Østfold (1 352), Buskerud (1 983) og Oppland (1 497). 253 hadde vært i Sverige, mens 61 hadde hatt opphold i Danmark og 36 i enda fjernere utland.

Ferieundersøkelsen viste at “skolebarnas ferieopphold først og fremst samler seg i kommuner nær byen. Aker, Nesodden, Asker, Bærum og dels Nittedal ligger ikke lenger unna enn at landoppholdet samtidig tillater familieforsørgeren å ha sitt daglige arbeid i byen, eller at skolebarna kan bo på landet også utenom ferien. Her er vi ennå i Stor-Oslo, eller rettere sagt så vidt utenom, i grenseområdet mellom forstadsbosetning og landstedsbyggesler.”

Geografenes konklusjon var klar: “Det er sjøen som trekker, Nesoddens og Bunnefjordens strender, Vestfjorden og alle øyene blomstrer opp med feriens liv og rørelse.” Det ble gjort oppmerksom på at grunnen til at Eidsvoll, Modum, Jeløy, Sem og Tjøme så var sterkt representert var at her holdt de kommunale feriekoloniene til: “21 pct. av barna har sitt landopphold i kommunal eller annen feriekoloni.”

Analysen viste også at mens 36,7 av barna på Hersleb skole var på feriekoloni, var tallet bare 3 prosent for folkeskolebarna på Uranienborg. Av dette fulgte det naturligvis at “barna fra Uranienborg om sommeren blir spredt over en meget større del av vårt land enn Herslebbarna. Til fjell- og dalbygdene og til Sørlandskysten kommer ganske mange fra Uranienborg, men så godt som ingen fra Hersleb.”

Undersøkelse av neste års tall bekreftet dette bildet, men det ble også hevdet at det “[f]or middelstandsfolk er det ikke sjelden en social ambisjon å undgå feriekoloniene og sørge for barnas ferieopphold selv”. Middelstanden sendte barna til slektninger som bodde på landet, mens dette ikke var noen vanlig løsning hos de mer velhavende eller i arbeiderfamiliene.

Da Oslo kommunes statistiske kontor offentliggjorde sin undersøkelse, hadde de laget tidsserier for alle de årene skolelegen i Oslo hadde hentet inn dette materialet. I alle årene fra 1935 til 1948 hadde mellom 89 og 96 prosent av skolebarna vært på landet. For den samme perioden var det imidlertid en “viss nedgang i oppholdenes varighet. De lange oppholdene, 6 uker og derover, veide tyngre før krigen enn i dag både for gutter og piker.”

Jernbaneingeniør og brokonstruktør Peterson tok i 1865 panoramabilder fra slottstaket. Fra venstre: den katolske kirke, mellom slottsparken og åkeren med høystakker (Tullinløkka) ligger tomten hvor Norges Geografiske Oppmåling ble reist, Trefoldighetskirken, ved enden av Tullinløkka Universitetsgaten, i bakgrunnen Botsfengslet, i forgrunnen til venstre Universitetet, lenger bak Vor Frelsers Kirke, Stortinget og Studenterlunden til høyre for Karl Johansgate, til høyre Akershus og helt til høyre nærmest, huset til professor Welhaven i Bakkegaden 23. Historikeren Alf Collett kommenterte bildet i 1893 da Kristiania med forsteder akkurat hadde passert 200 000 innbyggere: “Billedet er taget omtrent 1865, da Byen med Forstæder kun havde 75 000 Indbyggere, en Trediedel af det nuværende Antal, og det er først efter den Tid, at den har gjort sine Kjæmpeskridt og udviklet sig til en stor Stad. Det er allerede betegnende for de daværende smaa Forhold, at uagtet Billedet er taget en Solskinsdag, midt paa lyse Eftermiddagen, er der næsten ikke et Menneske at se paa hele Carl Johans Gade eller andensteds, og ikke et eneste Kjøretøj opliver de døde Gader. Akre og Enge strækker sig paa alle Kanter dypt ind i Hjertet af Byen. Hele Strækningen fra Rosenkrantzgaden til Grottebakken er saagodtsom ubebygget, og Kornet staar paa Stør paa Tullinløkken.”

Kilde: Alf Collett, Gamle Christiania Billeder, Christiania 1893.

Wilhelm Peters (1851-1935) Fra Hjula Veveri, 1886, Foto: J. Lathion, Nasjonalgalleriet.

Hjula Veveri var landets eldste bomullsveveri og ble etablert i 1846 av Halvor Schou. (Halden Bomuldsspinneri, etablert i 1813, var nedlagt.) Han kjøpte i 1854 vannfallet Hjula foss i Akerselva, to år seinere kjøpte Schou også Knud Graahs bomullsveveri.

Den moderne tekstilindustrien ble etablert i Christiania like før 1850, Vøien Spinderi i 1845 av Knud Graah, Nydalens Fabriker i 1846 av Adam Hiorth og i 1849 anla Halvor Schou et bomullsveveri med 12 vestoler i Brenneribakken. I 1854 ble det flyttet til Hjula foss ved Akerselva. I amtmannens beretning for 1851-1855 heter det fra Christiania om etableringen av veveriet: "Det i Møllergaden og Brænderibakken hidtil værende Bomuldsveveri og Farveri er i indeværende Aar flyttet til det nye Væveri "Hjula" ved Saugene, hvilket er beregnet paa at rumme 400 mekaniske Væverstole. De gamle Fabrikbygninger ville blive benyttede til Anlæg af et Bomuldsspinderi og en Klædesfabrik." I 1895 var Hjula veveri den tredje største fabrikk i Kristiania med 717 arbeidere. bare Nylands mekaniske verksted og Nydalens kompani var større. I 1909 hadde Akers mekaniske verksted gått forbi Hjula veveri. Veveriet hadde flest ansatte (800) i 1880-åra, det ble lagt ned i 1957. Tekstilindustrien langs Akerselva anvendte engelsk maskineri. Det tok altså bare noen få år etter at det engelske utførselsforbudet for maskiner ble opphevet i 1843 til en norsk tekstilindustri var etablert.

Antall arbeidere i tekstilindustrien økte fra vel 3 000 i 1865 til vel 5 000 i 1875, ifølge *Statistik over Norges Fabrikianlæg ved udgangen af Aaret 1875*. Spinneriene og veveriene skilte seg fra mye av den andre fabrikkdriften ved at virksomheten var i gang hele året, mens mange andre fabrikknæringer ennå var preget av sesongdrift. Mens industrien i alt sysselsatte 42 696 arbeidere i 1875, var 34 602 menn og 4 724 av disse kvinner (2 738 gutter og 632 jenter). I spinneriene og veveriene var det derimot 955 menn, 2 109 kvinner og 151 gutter og 146 jenter. Det var bare bekledningsindustrien som hadde en høyere andel kvinnelige arbeidere, men denne bransjen sysselsatte bare 420 arbeidere. En annen bransje som også hadde høy andel kvinnelige arbeidere, var den kjemiske industrien og hang sammen med at fyrstikkfabrikkene var gruppert i denne næringen.

Særtrykket trekker fram en mulig grunn til denne utviklingen: “Det kan tenkes at en av årsakene er at omkostningene ved et lengre ferieopphold er steget mer end lønningene.”

Også i 1948 var opphold i feriekoloni hyppigst for østkant-skolens elever, mens “elevene ved Uranienborg og Majorstua i langt mindre utstrekning benytter seg av feriekoloniene.”

Uranienborg, Majorstua, Bolteløkka og Ila ble regnet som vestkantskoler, mens Bjølsen, Lilleborg, Sagene, Hersleb, Tøyen og Møllergata ble regnet som østkantskoler. Resultatet av analysen fra 1948 viste en “tydelig tendens til opphold lenger borte fra Oslo når det gjelder Vestkant-barna. Følger vi Glomma oppover, ser vi at Østkant-barna har overvekten til omtrent midt i Solør. Elverum står i en mellomstilling. Åmot og Stor-Elvdal har igjen flere barn fra Østkanten enn Vestkanten, men i både Ytre Rendal og Øvre Rendal er det tydelig at Vestkant-barna utgjør størsteparten av skolebarna. Slik fortsetter det også nordover i sidedalene.

Mjøsbygdene har omtrent like mange fra begge kanter av byen. Ringsaker har Vestkant-overvekt. Det henger rimeligvis sammen med at hyttebebyggelsen øst for Lillehammer delvis ligger i dette herred. I Gausdal er det stor Vestkant-overvekt. I det hele tatt er det ingen bygd i Gudbrandsdalen der Østkant-skolen dominerer. Imidlertid er en stor forskjell å regne fra Herslebkartogrammet fra 1937. Det ser ut til at en vesentlig del av økningen av Oslo-barns ferieopphold i Gudbrandsdalen nettopp skyldes at også Østkant-barna nå reiser til denn vår populære feriedal.”

Når det gjaldt feriebesøk i utlandet var det likt fordelt mellom øst- og vestkanten, 189 mot 187. Men mønstret fra reisene i Norge gikk igjen i utlandet: Skoleelevene på østkanten var som oftest i Sverige, mens barna fra Vest oftere dro til Danmark: “Også her kommer med andre ord tendensen til fjernere ferieopphold for Vestkant-skolens elever fram.”

Det var Kristiania arbeidersamfund som i 1881 først tok initiativ til at det ble skaffet gratis ferieopphold for fattige og syke bybarn, og i 1896 bevilget byen 4 000 kroner til “Kristiania folkeskolers feriekoloni” under den forutsetning at det dobbelte beløp ble skaffet til veie på annen måte.

Tabellen over skolebarns vektforhold er hentet fra Signy Arctanders sosialstatistiske studie *Miljøforholdene i Oslo fra 1928*. Arctander overtok et stort materiale fra byråsjef Ragnvald Jønsberg som ville undersøke miljøets innflytelse i forskjellige strøk av Oslo. Jønsberg samlet inn en hel del tallmateriale, men døde i 1925 før analysen var ferdig, deretter overtok Arctander stoffet og gjorde undersøkelsen ferdig. Tabellen skulle svare på om det fantes en sammenheng mellom barns utvikling og de sosiale forhold de levde under. Først hadde Jønsberg innhentet karakterer for elever i folkeskolens afgangsklasser, men ga ingen sikre svar. Arctander grep da til en studie av dr. med. Schiøtz som omfattet 28 700 jenter og gutter fra Oslo-skolene i 1920. Både høyde og vekt ble målt, og i et eget avsnitt ble vekten til barna gjennomgått. Det ble vist til en dansk undersøkelse som mente å vite at vekten var et sikrere mål enn høyden for å registrere miljøets virkninger siden høyden angivelig skulle være “en funksjon av vekstenergien betinget av race og familie og bare i liten grad påvirket av ernæringsforhold og hygieniske forhold.” Arctander pekte på at selv om det kom skolebarn med svært forskjellig bakgrunn til de samme skolene ble resultatene “meget veiledende”.

Schiøtz skaffet seg en norm ved å beregne vekt etter kjønn og alder for alle skolebarna og hver gutt og jente ble plassert i forhold til gjennomsnittet for deres kjønn og aldersklasse. Tabellen ble stilt opp ved at hvis barnet hadde en vekt som lå innenfor grensen av kvadratavviket, ble det plassert i gruppen for middelvektige, osv. (Forholdstallet for skolene ble laget ved at prosenten overvektige ble multiplisert med 1, middelvektige med 2 og undervektige med tre og summen ble dividert med 100.) Tabellen ble ikke undergitt annen fortolkning enn at den viste en “utpreget forskjell mellom Vestkantskolene og Østkantskolene.” Det “forbausende” gode resultatet fra Tvangsskolene hvor barna kom fra “de dårligste hjem” tok Schiøtz som et tegn på at “barnets organisme reagerer meget hurtig overfor omgivelsene. Disse skolene er internatskoler, og der er antakelig det rasjonelle levesett der som har ført til dette gode fysiske resultat.”

Skoler.	Pct. overvektige.	Pct. middelvektige.	Pct. undervektige.	Forholdstall.
Særskolene	8.8	69.1	22.1	2.13
Rosenhof	8.6	75.1	16.3	2.08
Vahl	9.1	74.6	16.3	2.07
Tøien	8.4	76.5	15.1	2.07
Kampen	8.3	77.9	13.8	2.06
Vålerengen	8.3	77.7	14.0	2.06
Lilleborg	9.4	75.6	15.0	2.06
Ruseløkken	10.3	74.9	14.8	2.05
Bjølsen	9.4	77.4	13.2	2.04
Sagene	10.7	75.3	14.0	2.03
Grønland	10.2	76.2	13.6	2.03
Sofienberg	10.1	76.6	13.3	2.03
Foss	10.0	77.8	12.2	2.02
Oslo	10.5	77.1	12.4	2.02
Grünerløkken	11.4	76.0	12.6	2.01
Møllergaten	11.4	76.7	11.9	2.01
Tunghørtklassene, Ila	11.3	76.4	12.3	2.01
Lakkegaten	11.4	77.4	11.2	2.00
Vaterland	12.0	76.6	11.4	1.99
Ila	14.1	74.1	11.8	1.98
Majorstuen	10.9	80.5	8.6	1.98
Uranienborg	16.9	74.9	8.2	1.91
Bolteløkken	23.4	68.1	8.5	1.86
Tvangsskolene	21.4	70.3	8.3	1.87

Hundehold i Kristiania. 1849-1922

	Antall hunder med betalt hundeskatt	Innbragt til politiet som herreløse	Bidske hunder ²
1850	210	..	..
1855	175	..	..
1860	412	..	..
1865	479	..	..
1870	614	..	..
1875	1 060	..	..
1880	755	..	..
1881	710	..	..
1882	654	..	..
1883	663	..	..
1884	717	..	..
1885	730	..	..
1886	828	..	..
1887	834	..	..
1888	913	..	..
1889	1 050	..	..
1890	1 196	..	..
1891	1 226	..	..
1892	1 174	..	..
1893	1 189	..	..
1894	1 209	..	..
1895	1 248	..	..
1896	1 236	..	..
1897	1 437	..	..
1898	1 604	..	..
1899	1 667	..	..
1900	2 011	..	..
1901	1 948	133	..
1902	1 914	..	..
1903	1 733	87	38
1904	1 694	78	38
1905	1 571	68	13
1906	1 538	51	16
1907	1 531	66	19
1908	1 554	68	19
1909	1 637	284 ¹	13
1910	1 689	239	12
1911	1 764	251	13
1912	1 904	286	..
1913	2 073	279	..
1914	2 263	431	..
1915	2 565	657	..
1916	2 984	606	..
1917	3 531	598	..
1918	3 805	642	..
1919	4 025	901	..
1920	4 552	716	..
1921	5 188	578	..
1922	5 840	645	..

¹ Økningen skyldes skjerpede bestemmelser om hundehold i kgl. res. av 19. desember 1908.

² Påbudt bundne.

Kilde: Tallene for 1848 til 1876 er beregnet (12 kroner pr. hund pr. år) ut fra innbetalt hundeskatt oppgitt i Femtiaars-Beretning om Christiania Kommune for Aarene 1837-1886, Statistiske Meddelelser angaaende Christiania By, 1887-1898, Statistisk årbog for Kristiania by, 1899-1923.

“Det er sjøen som trekker, Nesoddens og Bundefjordens strender...”, slo samfunnsgeografene fast i 1937 om Oslo-elevs ferievaner. Her representert ved Katten på Nordstrand som ble kjøpt av Oslo kommune fra Aker herred i 1931 og lagt ut som offentlig badestrand. I 1936 kjøpte Oslo kommune Ingierstrand sjøbad på østsiden av Bunnefjorden.

En sosialøkonom og fem gamle damer

Ferieundersøkelsen hadde kommet til på tross av at krigen hadde tært kraftig på ressursene til Oslo kommunale statistiske kontor. Den 10. februar 1947 tok kontoret til orde for at byen i det minste burde bruke 30 øre per innbygger på statistikk, når København og Stockholm hvert år brukte 1 krone per innbygger. Fra mellomkrigstida hadde årboka et avsnitt som ga en statistisk sammenlikning av utviklingen for storbyområdene København, Fredriksberg og Gentofte, Stockholm, Oslo, Helsingfors og Gøteborg. Men ved utgangen av 1946 var kontoret kommet i den pinlige situasjonen at det ikke var i stand til å gi tall til denne statistikken som ble publisert i alle storbyens årbøker.

I forordet til den stensilerte utgaven av månedsheftet gjør Oslo statistiske kontor rede for den vanskelige situasjonen: Både arkiv og bibliotek befant seg i en “tilstand av håpløs forvirring”. Kontoret hadde flyttet til Rådhuset i 1946, men plassen var “for liten, kontorutstyret foreldet, statistikkmaskinene utslitt” og sykeprosenten var “uhyggelig stor”. Personalet besto av “en sosialøkonom og 5 - fem - eldre damer.” Det var ikke bare Oslo statistiske kontor som hadde vanskeligheter like etter krigen, ifølge det samme forordet: “Statistisk sentralbyrå er redd for å komme i klasse med negerrepublikkene når det gjelder å tilfredsstille de oppgavekrav som kommer fra F.N.”

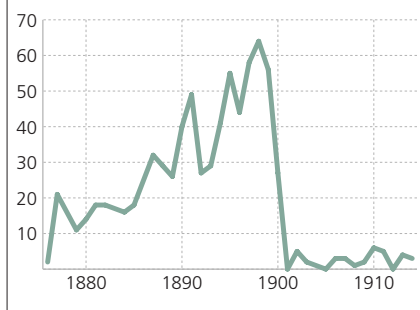
“Vi kommer ikke av flekken og drukner snart i uløste oppgaver til tross for en enorm innsats av noen få kvalifiserte medarbeidere. Oslo by kan i dag ikke rose seg av å ha noe virkelig statistisk kontor.” Men håpet om at det ville være mulig å få rettet på forholdene fikk de ansatte til å nekte å bli til kun “et kalkyle- og reknekontor”. Vissheten om at kontoret hadde “masse verdifullt materiale til belysning av befolknings-, bolig-, sosiale og økonomiske tilhøve i vår by”, fikk personalet til å fortsette slik at materielt til slutt ble publisert.

Veien mot et statistisk kontor i Oslo startet i 1887 da de kommunale folketellingene ble overført fra “sundhetsvæsenet” til magistratens 2. avdeling.

Dette skjedde ved at det i budsjettet for 1887 ble bevilget lønn til “anden kontorhjælp” og den skulle gå til en kontorist som “udelukkende skulde beskæftige sig med statistiske arbeider.” I budsjettet for 1900 ble det bevilget midler til “en statistisk utdannet kontorchef med avlønning som magistratsekretærene”. Cand. jur. Gustav Amnéus fikk stillingen etter “forutgaaende konkurranse”, og den statistiske avdelingen ble skilt fra magistratens 2. avdeling under navnet Kristiania kommunes statistiske kontor. Gustav Amnéus hadde også ansvaret for de årlige folketellingene som Kristiania kommune, seinere Oslo kommune, gjennomførte først hvert, seinere annen- hvert år, i de åra det ikke ble holdt nasjonale folketellinger. Hensikten med de hyppige folketellingene var å “vedlikeholde en permanent fortegnelse over samtlige byers indvaanere til bruk for den kommunale administration.”

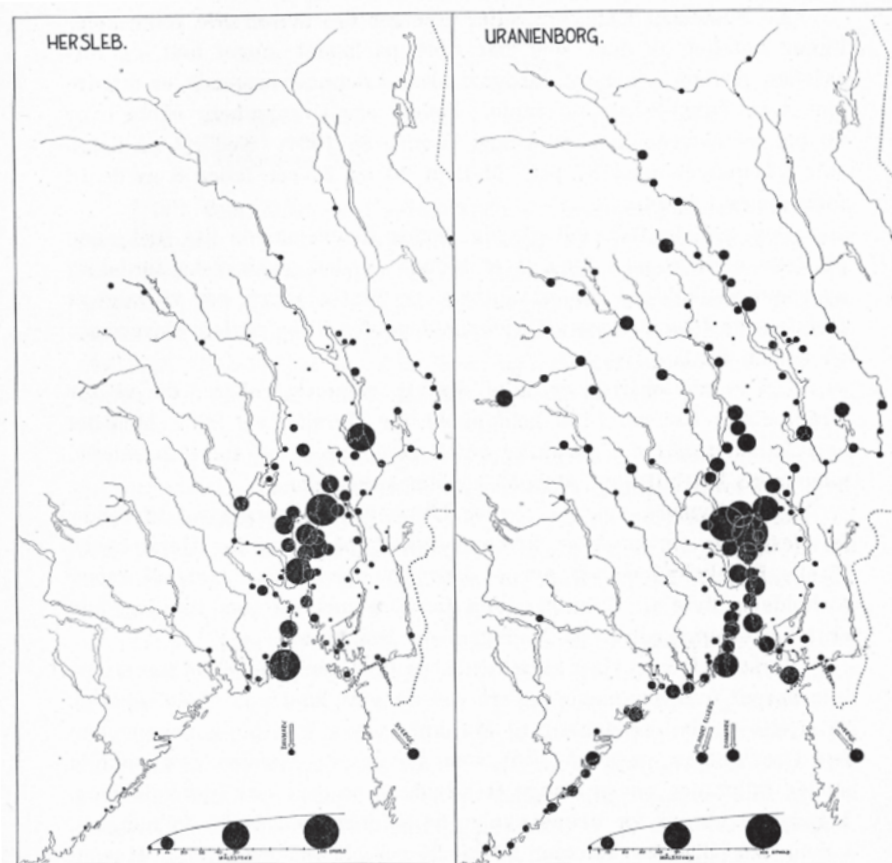
Amnéus tok etter hvert til orde for at denne fortegnelsen måtte bli et “permanent register over byens indbyggere, således at enhver av disse fik sit eget registerblad, som måtte bli holdt à jour ved påførsel av alle sådanne opplysninger som hadde interesse for den kommunale administration.” Det var først og fremst unøyaktigheter i valgmanntallet og skattemanntallet som nødvendiggjorde et slikt register som da også ble opprettet på grunnlag av den kommunale folketellingen i per 1. januar 1906. Først i 1911 fikk Bergen sitt folkeregister, men Drammen og Moss kom etter i 1914. I begynnelsen av 1920-årene hadde 36 av de folkerikeste byene fått registre og alle brukte ordningen som var utviklet ved Kristiania statistiske kontor. Et lovfor- slag om opprettelse av “obligatorisk folkeregister” for hele landet, ble utarbeidet av Gustav Amnéus ut fra de erfaringer som var gjort i hoved- staden.

Godkjente piper i Kristiania 1876-1914

Ifølge *Fortegnelse over Fabrikpipers Høider bestemt af Christiania Bygningsskmission 1876-1914* ble det fra slutten av 1870-åra og i snaut 10 år reist litt i underkant av 20 fabrikkpiper årlig. I 1890-åra ble det murt flere piper, en foreløpig topp ble nådd i 1891 da ble det godkjent reist nær 50 piper, i 1895 over 50 piper mens det i toppåret 1899 ble godkjent reist over 60 piper. To år seinere, i 1901, ble det ikke søkt om godkjennelse for en eneste pipe. Kurven for godkjente piper fra 1876 til 1901 følger det velkjente mønsteret for økonomiske konjunkturer på slutten av det nittende århundre. Tallet for antall godkjente fabrikkpiper fra 1901 og til 1914 er først og fremst preget av at motorer drevet med elektrisitet ble tatt i bruk av næringslivet i Kristiania.

Kilde: Bård Alsvik, *Industribyens bautaer*, *Tobias*, Informasjonsblad fra Oslo byarkiv, 4, 2000.

Kartogrammet til venstre viser at skolebarna fra Hersleb ferierte i strøkene nærmere Oslo (1937), mens kartogrammet til høyre viser at barna fra Uranienborg skole dro til fjell- og dalbygdene og til Sørlandskysten. (Den største sirkelen representerer 100 opphold.) Som en generell kommentar skrev geografene Fridtjof Isachsen og Tore Sund: “Meget påfallende er det at så få Oslobarn kommer avsted til Sørlandskysten. Folkeskolebarnas familier tar ikke noen nevneverdig del i Oslobefolkningens “erobring av Sørlandet”. Økonomien setter her en grense, likesom den bestemmer om folk kan reise på landet eller ikke. (...)”

De to skolekarter er ikke direkte sammenlignbare: Uranienborg-elevene har vel 1 400 landophold, mens Hersleb-elevene kun har 800. Det er likevel ikke det absolutte antall som her er av størst interesse, men mere kartbilledets forhold mellom landsdelene.”

No. 1.

Label over Folkemængden m. m. i Norges Kjøbstæder og Lædested

Kjøbstæderne og Ladestæderne.	Folkemængden i:			Af Folkemængden, inddeelt efter Stånd og Næringsvei, i 1845																			
	1825.	1835.	1845.	Embedsmænd.	Befillingemænd.	Pensionister med Udlagelse af dem, der have Pension af den almindelige Indtægt.	Grosserer.	Kjøbmænd.	Handelsborgere.	Handelsbetjente.	Købere.	Markteentere.	Køretøjskøbere.	Køretøjsførere og besl.	Fabrikanter og Haandværkere.		Svende og Dreng.	Skippere.		Gæstgiver.	Studende.	Gæstgiver.	
															med Borgerkab.	uden Borgerkab.		med Borgerkab.	uden Borgerkab.				
Christiania:																							
a. Byens Grund.			25677	383	217	24	20	169	108	393	67	60	3	26	584	280	1975	25	4	178	626	10	
b. Landets Grund.			6026	10	32	12	1	0	6	1	31	15	0	4	69	295	166	10	4	23	13	2	
Sammen	19061	23121	31703	393	249	36	21	169	114	394	98	75	3	30	653	575	2141	35	8	206	639	13	

der den 31te December 1845.

Vare:										
Bøder.	Gjædere.	Hævedarbeidere.	Dagelønnere.	Garnisonerede Militære af Underklasserne.	Tjenestefolk.		Hos Forældre og hjemmeværende Børn.		Strikarbedsfanger.	Personer, der ikke kunne henføres under nogen af de nævnte Classer.
					Mtj.	Dvtj.	Mtj.	Dvtj.		
3	9	25	16	1447	774	647	2952	3611	3949	1120
9	16	32	0	687	18	117	327	1164	1213	0
2	25	57	16	2154	792	764	3279	4775	5156	1120
										5888
										1726
										7614

Henrik Wergelands (1808-1845) Christiania

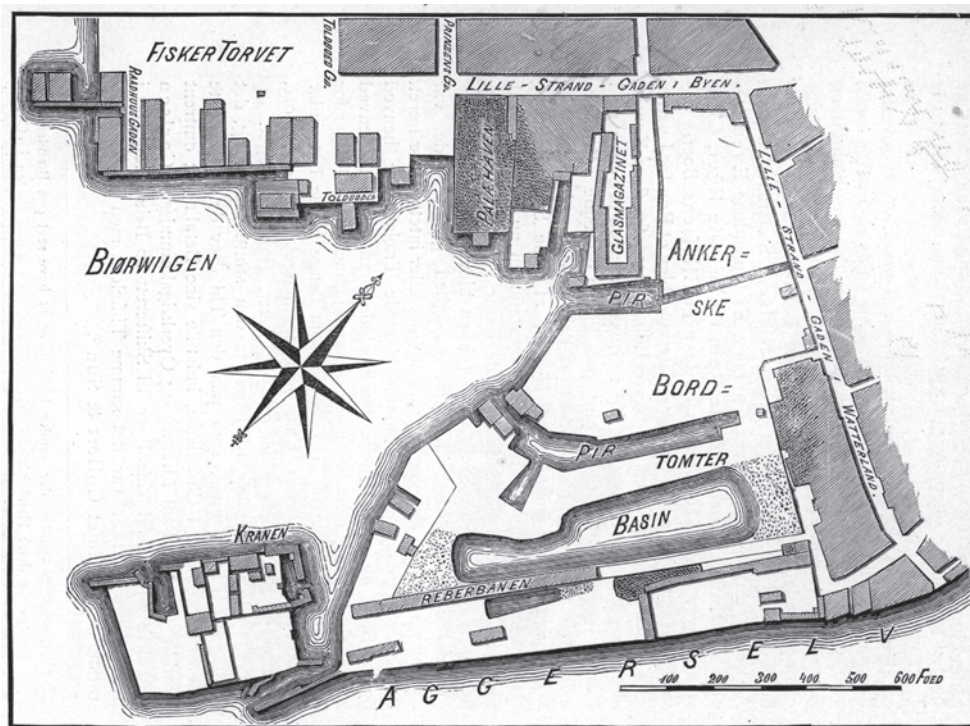
Øverst: Ifølge folketellingen i 1845 hadde Christianias folkemengde økt fra 23 121 i 1835 til 31 703. Christiania hadde 393 embetsmenn, 249 bestillingsmenn (altså en statstjenestemann som ikke er embetsmann) og 206 kontorister, mens det var 304 grosserere, kjøpmenn og handelsborgere, 567 handelsbetjenter, høkere og marketentere, 26 vertshusholdere og restaurantnehavere. Den hadde 3 369 fabrikanter, håndverkere, drenger og svenner, 2 134 daglønnere og 4 043 tjenestefolk. Dessuten var det 639 studenter og 1 120 straffarbedsfanger, nær 10 000 barn bodde hjemme hos sine foreldre, mens byen og forstedene hadde 7 614 personer "der ikke kunne henføres under nogen af de nævnte Classer." Videre kunne folketellingen opplyse at byen hadde 658 fattige, 20 personer var "Rasende (Gale) eller Saadanne, der lide af en langvarig almindelig Forstyrrelse i Forstanden, forbunden med Heftighed, Vrede og Raseri." I 1845 omkom 265 personer ved ulykker, av disse druknet 129. I tillegg kom 7 "Dræpte eller Myrdede" og 88 "Selvmordere". Ved tellingen i 1845 ble folkemengden i hele landet oppgitt til 1 328 471 og det har alltid vært det offisielle folketallet for dette året. "Under den oppgivne Folkemængde," heter det imidlertid i en kommentar til tallet, "er forøvrigt ikke medregnet de under Tællingen paa-trufne Fantefølger eller Tater, der som omflakkende Personer ikke kunde sige nogensteds at have fast Tilhold. Ved Tællingen befandtes disses Antal at udgjøre 1 145, saa at det hele Riges Folkemængde den 31te December 1845 egentlig udgjorde 1 329 616." En del av disse omstreiferne fant ventelig veien til Christiania Marked.

Nederst: Christiania Marked 1843, Ludvig W. Th. Bratz (1811-1885). Bratz tok med en rekke kjente skikkelser fra bybildet i 1843: Fra venstre ses akvarellmaler Berg, jordmor madam Nubsen, skuespiller Berg, skomaker Søberg med stokk, lenger bak glassmester Johannesen, med ryggen til midt på bildet ekspedisjonssekretær Møinichen, Henrik Wergeland og bokhandler Johan Dahl, litt til høyre for hunden universitetskasserer P. L. Glad, til høyre og bak antakelig skuespiller Giebelhausen, foran skilderhuset malerens kone, skuespiller fru Bratz f. Fonseca-Møller og helt til høyre foran bonden, steventne vitne Jansen.

Alf Collett forklarer at Christiania Marked fikk et oppsving da jernbanen kom i 1854 og at "det med Markedet forbundne Fjælebodsliv stod (...) i fuldt Flor. Midtpunktet for dette Gjøglerliv var i eldre dage selve Stortorvet (bag de egentlige Markedsboder) eller i Gaarde der i Nærheden. Et Aar havde en Gjøglertrup endog opslaaet sit Tælt lige under Vor Frælsers Kirke, mellem den Gravlund, som den gang omgav den, og det nu forlængst nedrevne Anker-Elionske Gravkapel ved Kirkebakken. Men henimot 1860, da Youngstorvet (nu Nytorvet) blev Anlagt, flyttedes Trafikken derhen, og her reiste sig siden under hvert Marked flere Rader af Fjæleboder, hvor en Mængde Akrobater, Gjøgler, stærke Mænd og Folk, som havde underlige Dyr og andre Seværdigheder at forevise, optrådte til Underholdning for et meget interessert Publikum." (Alf Collett, Gamle Christiania Billeder, Christiania 1893).

I en samtidig beretning fra markedet i 1816 heter det: "Det er virkelig verd at se, især for en Fremmed. Paa Torvet, hvis sydøstlige Side sluttes af Kirken, opreistes Dagen forhen 2 Rader Træhuse til Boutiquer; næste Morgen var i alt i fuld Stand, og Væerne opstillede og ophængte i den meest indbydende Orden. (...) Atskillige Bønder vare klædte i Skind, og uagtet de ved disses Loddenhed lignede opreistgaaende Ulve og Biørne, saae de virkelig meget maneerlig ud. Endeel af dem gik om med store Knipper af Ryper og hvide Harer, som jeg nu her saae førstegang, andre havde Huder at sælge; atter andre hele Slæder fulde af skjønt forarbeidede Trækar osv." (Siteret etter Jan Eivind Myhre, Oslo Bys historie, bind 3, Oslo 1990.)

Kart over den indre Havn med endel af Bordtomterne 1794. (Optaget af Kaptein Patroclus Hirsch).

Det var imidlertid ikke bare når det gjaldt opprettelsen av folkeregister at det statistiske kontor i Kristiania kommune gikk foran. Fra 1895 utga Det statistiske Centralbureau en serie under felles-tittel sosialstatistikk som tok for seg arbeids- og lønnsforhold for skogsarbeidere og fløtere, sagbruk og høvlerier, arbeidere ved tresliperier og cellulosefabrikker og syersker, om arbeidsledighet, inntekts- og formuesforhold og skattenes fordeling etter inntekts- og forsørgelsesbyrde. Serien gikk inn i 1909.

Kristiania kommunes statistiske kontor startet i 1913 offentliggjøring av en rekke spesialundersøkelser som tematisk kan ses som en fortsettelse av sosialstatistikken.

Den første, i 1913, behandlet

erhvervsmessig arbeid blant skolebarn, så fulgte en undersøkelse av beboelsesforholdene i småleilighetene og prisbevegelsene på matvarer, begge fra 1915. I 1915 kom også den første store undersøkelsen av forbruket i arbeiderhusholdninger basert på husholdningsundersøkelser i Kristiania, Bergen, Trondheim, Drammen, Kristiansund og Hamar. På bakgrunn av denne undersøkelsen utarbeidet Kristiania statistiske kontor indeks for leveomkostninger fra og med 1915 for en arbeiderfamilie på 4,23 personer med en samlet inntekt på 1 551,10 kroner. Det er bemerkelsesverdig at dette først skjedde i regi av et kommunalt statistisk kontor.

Seinere kom det enda en spesialstudie om prisutviklingen på matvarer, men så gikk serien inn i *Statistisk månedsskrift*. I månedsskriftet ble det her gitt ut viktige undersøkelser om boligforhold (1938), indeksproblemer (1941) og en stor inntekts- og formuesstatistisk undersøkelse som utnyttet likningsvesenets innberetninger om inntekt og formue. Undersøkelsen kom i stand ved at det var satt av midler til å stanse oppgaver fra likningsprotokollen over på hullkort.

En av delundersøkelsene i denne store inntektsundersøkelsen heter *Inntekts- og formuesforhold blant ektepar i Oslo hvor både mann og kone har yrke*. Dette er den første undersøkelsen av inntektsforholdene til familier hvor både mann og kone har inntekt. Et ektepar kom imidlertid ikke med i undersøkelsen hvis inntekten var for liten til å bli skattlagt. 1. januar 1938 var det 6 068 ektepar hvor både mann og kone hadde inntekt eller formue. Av disse ekteparene var 1 503 inngått i 1937. For å undersøke hvor mange av

Kristiania Slagtehus mellom Schweigaardsgaten og Grønlandskroken (Tomtebyggen), ble tatt i bruk i 1913. Kjøttshallen var ferdig i 1908. I 1913 ble de gamle slaktehusene rundt omkring i byen lagt ned. Slaktehuset omfattet Handels- og karantenefjøs, slaktehaller med tilhørende anlegg, kjølehall, kjøttkontroll, tønnekjøttkontroll og destruksjonsanlegg. Slaktehuset lå sentralt i byen nær Østbanen og var oppført i teglsten. Fjøset var i tre etasjer så dyrene måtte fraktes opp og ned med heis, jernbanevogner med dyr kjørte helt inn i fjøset. Slaktehallen for storfe hadde 36 slakteplasser og kunne slakte 360 storfe pr. dag. Det arbeidet 50 mann i slaktehuset, som førte til at det lønte seg bedre å sende dyrene levende til Kristiania i stedet for å slakte hjemme og sende kjøttet til byen. Bygningene ble revet i slutten av 1960-åra.

disse som fortsatt var i arbeid fikk de som giftet seg i første halvdel av 1937 et skjema med to spørsmål: “1) Fortsatte De Deres virksomhet etter ekteskapsinngåelse?, 2) I tilfelle De senere har sluttet, når fant dette sted (måned og år)?” Det viste seg at vel 700 av de 1 503 fremdeles var i fast arbeid, resten hadde sluttet eller arbeidet bare litt etter at de hadde giftet seg.

Denne store undersøkelsen viet også en del til inntekts- og formuestatistikk for skipsaksjeselskaper i utenriksfart liknet i Oslo i årene 1935/36, 1936/37 og 1937/38, og endelig ble det gitt en oversikt for utviklingen av statsbeskatningen med særlig hensyn på hvilke reduksjonstabeller som hadde blitt benyttet.

Kilder:

Statistisk Månedshefte, november-desember 1946, Oslo kommune statistiske kontor, Oslo 1947

Særtrykk II av statistisk kvartalshefte for Oslo, IV kvartal, 1949 Skolebarns landopphold sommeren 1948

Femtiars-Beretning om Christiania Kommune for Aarene 1837-1886, Udgivet efter Kommunebestyrelsens Foranstaltning ved Christiania Magistrat, Christiania 1892

Beretning om Kristiania Kommune for aarene 1887-1911, Kristiania 1914

Kommunal kalender for Kristiania 1915, Utgit ved Kristiania kommunale folkeregister og statistiske kontor

Gustav Amnéus, Folkeregistreringen i Norge, Nordisk Statistisk Tidsskrift, band 2, 1923

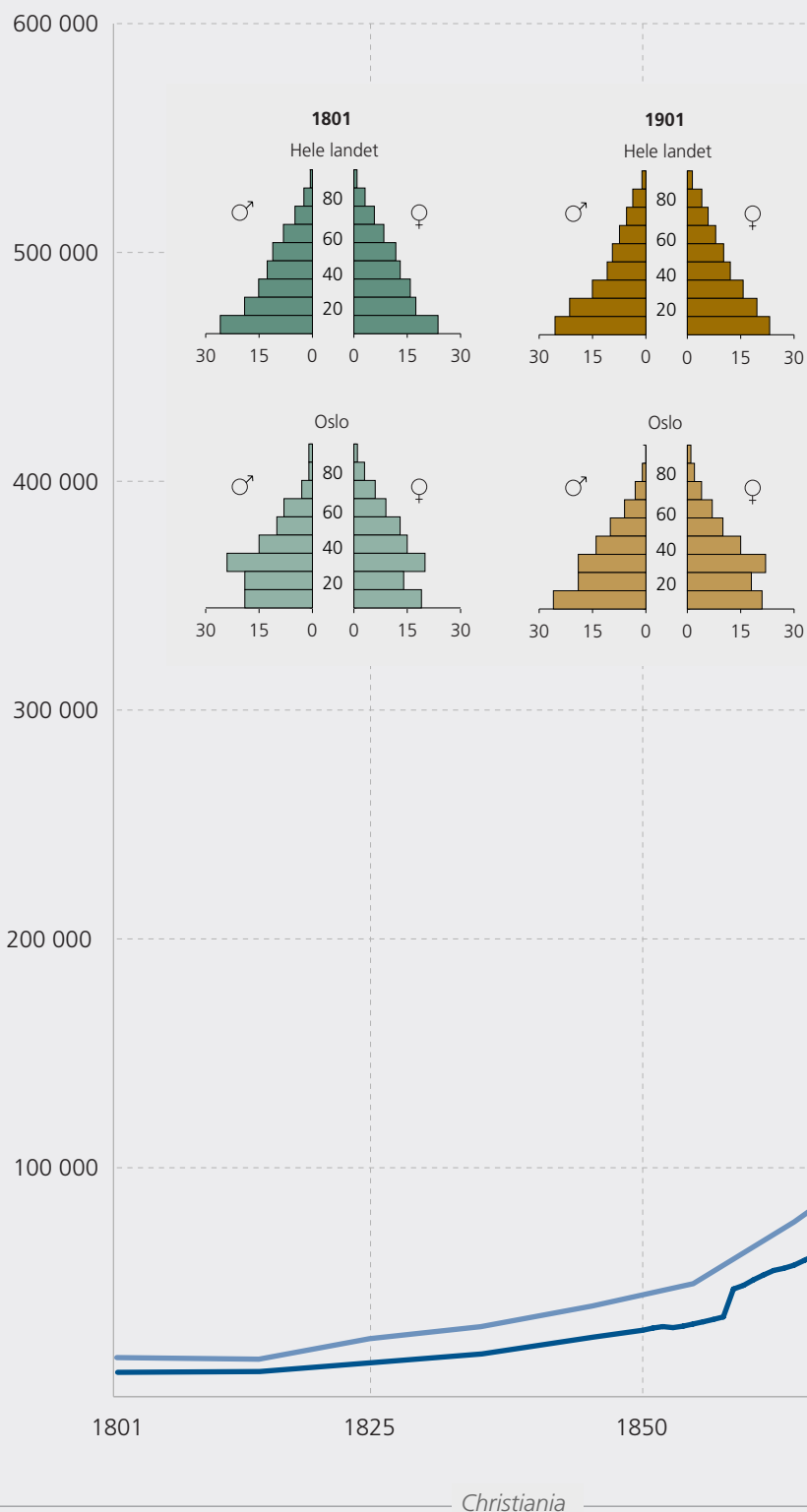
Trafikopplæring i Oslo 1958

Fra forordet i *Beretning om Folkemængden og Sundhedstilstanden i Christiania i Aaret 1877*, Udgiven efter Foranstaltning af Sundhedskommissionen i Christiania – tabellen viser folkemængden etter grenseutvidelsen i 1877.

Christiania By med et Fladeindhold af 0,07 Kv.-Mil, hvoraf en stor Del ubebygget eller blot sparsomt bebygget havde den 31te December 1876 en Folkemængde af **79,022**, hvilken ved den af Sundhedskommissionen foranstaltede Tælling den 31te December 1877 viste sig at være steget til **81,801**. Fra 1ste Januar ere Forstæderne paa Landets Grund indlemmede i Christiaaia. Ved den af Sundhedskommissionen den 31te December 1877 foranstaltede Tælling af Folkemængden i disse Forstæder viste denne sig at udgjøre 24,980; de nye Bydele have et Fladeindhold af 0,062 Kv.-Mil.

Folkemængden i Christiania og de nye Bydele tilsammen udgjorde saaledes den 1ste Januar 1878 **106,781**. Antallet af levende Fødte var i 1876: 3158, og i 1877: 3210. Antallet af Dødfødte var i 1876: 152 og i 1877: 173.

Sogn.	Samlet Antal.	Samlet Antal.	
		Mk.	Kk.
Vor Frelzers	9,634	4596	5038
Jacobs . . .	10,298	4945	5353
Trefoldigheds	19,521	8882	10639
Johannes . .	8,582	3987	4595
Gamle Akers	10,613	4815	5798
Paulus . . .	8,541	4089	4452
Grønland-Oslo	14,612	7116	7496
De nye Bydele	24,980	12292	12688
Tilsammen	106,781	50,722	56,059
		47,50	52,50

Folkemengden i Oslo 1801-2000

